

Seyyid Hüseyin Erzincanî Vakfı

Saadet Maydaer

Araş. Gör. U. Ü. İlahiyat Fakültesi

Özet

Osmanlı Devleti'nde sultan ailesi ve devlet adamları eliyle kurulan vakıfların yanı sıra, çok sayıda küçük ölçekli yerel vakıf da bulunmaktadır. Vakıf kurumunun Osmanlı toplumundaki sosyal dayanışmaya olan katkısının ve toplumca ne oranda benimsendiğinin ortaya konulabilmesi için halk tarafından kurulan mütevazı ölçüdeki vakıfların da kuruluş ve işleyiş mekanizmalarının araştırılması gerekir. İşte bu çalışmada Erzincanlı bir tüccar olan Seyyid Hüseyin'in, Bursa'nın Hisar semtinde kurduğu mini külliye şeklindeki vakfı ele alınmıştır.

Abstract

The Charitable Foundation of Seyyid Hüseyin Erzincanî

In Ottoman State, besides those established by family of Sultan and statemen, there have been many small-scale local foundations. In order to demonstrate to what extent those foundations made positive contributions to social solidarity of Ottoman society, and to what extent they were adopted by society's various segments, the establishing and running mechanisms of the small-scale charitable foundations established by people must be investigated. In this article, Seyyid

Hüseyin's -an Erzincanian tradesman- charitable foundation that he established it as a typical külliye in district of Hisar (Bursa) will be discussed.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Hüseyin, Vakıf, Bursa.

Key Words: Sayyid Husain, Charitable Foundation, Bursa.

Giriş

Vakıfların Osmanlı Devleti'nde şehirlerin kuruluş ve gelişiminde oynadıkları rolün önemi bilinmektedir.¹ Bu rolün bir gereği olarak vakıflar, modern toplumlarda devlet tarafından gerçekleştirilen eğitim-öğretim, din, ticaret, sağlık ve belediyeçiliğe dair hizmetlerin şahıslar eliyle gerçekleştirilmesine zemin hazırlamışlardır.

Vakfın bir müessese olarak kuruluş ve işleyiş esaslarının ele alındığı çok sayıda çalışma yapılmıştır.² Osmanlı Devleti'nde kurulan vakıfların münferit olarak incelendiği araştırma sayısı da her geçen gün artmaktadır.³ Bunlar çoğunlukla sultan ailesi ve önde gelen

¹ Barkan, Ömer Lütfi, "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Bakımından Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XXIII, sayı 1-2, s. 239.

² Bu çalışmalara verilebilecek birkaç örnek şunlardır: Köprülü, M. Fuad, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti", *Vakıflar Dergisi*, sayı I'den ayrı basım, Ankara, 1938, s. 1-6; Kunter, H. Baki, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, sayı I, Ankara, 1938, s. 103-130; Köprülü, M. Fuad, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, sayı II, Ankara, 1942, Kazıcı, Ziya, *İslamî ve Sosyal Açından Vakıflar*, İstanbul, 1985; Akgündüz, Ahmed, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara, 1988; Döndüren Hamdi, *Günümüzde Vakıf Meseleleri*, İstanbul, 1988; Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara, 1995; Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara, 2003; s. 1-35.

³ Tamer, Vehbi, "Fatih Devri Ricalinden İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, sayı IV, Ankara, 1958, s. 107-124; Barkan, Ömer Lütfi, *Süleymaniye Camii ve İmaret İnaatı (1550-1557) I*, Ankara, 1972; Zülfikar, Cangüzel, *Mihrimah Sultan'ın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Bulunan Vakfiyelerinin Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989; Sarıaltın, Ekrem, *Sultan III. Murad'ın Kızı Fatma Sultan'ın Vakfiyesinin Metni ve Transkripsiyonu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1990; Pay, Salih, *Bursa İvaz Paşa Külliyesi*, Bursa, 1996; Balgamış, Abdülkadir, *Pertev Paşa'nın Hayatı ve Vakıfnamesi (980/1572)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1996; Yediyıldız, M. Asım, "Bayramzade Zekeriyya Efendi'nin (1514-93) Vakfı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 12, sayı 1, 2003, s. 153-166;

devlet adamları tarafından kurulan büyük ölçekli vakıfların irdelendiği çalışmalardır. Ancak vakıf kurumunun Osmanlı toplumundaki yerinin ve öneminin daha iyi ortaya konabilmesi için çok daha kısıtlı bütçelerle kurulan yerel vakıflara dair araştırmaların da yapılması zorunluluğu bulunmaktadır. Böylece halkın bu müesseseyi ne derece benimsediği ve vakfın sosyal dayanışmayı sağlamadaki rolünün anlaşılması kolaylaşacaktır.

A. Seyyid Hüseyin Erzincanî ve Vakfı

Bu çalışmada Bursa'nın Hisar semtinde, Güranî Mahallesi'nde kendisi de aynı mahallenin sâkini olan bir tüccar tarafından kurulmuş Seyyid Hüseyin Erzincanî Vakfı ele alınacaktır. Bu vakıf, mescidi, eğitim-öğretim kurumları ve gerçekleştirmeye çalıştığı küçük çaplı yemek dağıtım hizmetiyle mini bir külliye andırmaktadır.⁴

Vakfın kurucusu Seyyid Hüseyin Erzincanî bin Seyyid Abdurrahim, adından da anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber'in soyundan gelmektedir. Aslen Erzincanlı olan Seyyid Hüseyin, Erzincan'da ticaretle uğraşırken, Kanunî Sultan Süleyman zamanında ailesiyle birlikte Bursa'ya gelip yerleşmiştir.⁵ Hayatının geri kalanını Bursa'da yaşamış ve yaptığı vakıflarla Bursa'nın gelişimine katkıda bulunmuştur. Hayatı hakkında fazla bir bilgiye sahip olamadığımız Seyyid Hüseyin'in Hasan adında bir erkek kardeşi bulunmaktadır.⁶ Belgelerde "fahru's-sâdat" sıfatıyla anılan Seyyid Hüseyin, 1586 yılında Bursa Hisarı içinde yer alan Filboz Mahallesi'nde ikâmet etmekteydi.⁷ Geride bıraktığı eserler de yine bu mahalle civarında yer almıştır. İnşa ettirdiği mescid, darü'l-hadis ve mekteb Filboz Mahallesi yakınlarındadır. Dolayısıyla Seyyid Hüseyin'in öncelikle yaşadığı yere hizmet etmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Zira Bursa dışında İstanbul'da bulunan mülkünü de Bursa'daki vakıflarına gelir olmak üzere bağışlamıştır.⁸

Singer, Amy, *Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmaret*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.

⁴ İmaret ve külliye hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ergin, Osman, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, İstanbul, 1939; Barkan, agm, s. 239-296; Akozan, Feridun, "Türk Külliyeleeri", *Vakıflar Dergisi*, sayı VIII, 1969, s. 303-308.

⁵ Baldırzade Selisi Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliya*, (Haz. Mefail Hızlı, Murat Yurtsever), Bursa, 2000, s. 177.

⁶ Seyyid Hasan, kardeşi Seyyid Hüseyin'in ölümünden kısa bir süre sonra vakfa mütevellî tayin edilmiştir. Bursa Şer'îyye Sicilleri (Bundan sonra BŞS şeklinde gösterilecektir.) A 153 76a, 89b, 91a, 91b.

⁷ BŞS, A 137 97b.

⁸ BŞS, A 137 91b.

1595'te ölen Seyyid Hüseyin, Yeşil Türbe adıyla da bilinen ve kendisinin inşa ettirdiği mescidin yanında yer alan türbesine gömülmüştür.⁹ Vakıflarını ölümünden çok önce meydana getirmiştir.

B. Vakfiyesi ve Şartları

Seyyid Hüseyin Erzincanî'nin Şevval 994/1586 tarihli vakfiyesinde iki ayrı vakıf düzenlenmiş gibidir.¹⁰ Öncelikle inşa ettirdiği bir mescid ve bu mescidle aynı mahallede bulunan iki büyük menzil¹¹ ile 100.000 dirhem nakit parayı vakfettiğini bildirmektedir. Bu vakfın yönetimini kendisi üstlenmiştir. Vakfiyenin geri kalan kısmında çeşitli mülkler ve 100.000 dirhem daha nakit para bağışlanmış ve bunlara farklı bir kişi müteveli olarak tayin edilmiştir. Ayrıca vâkıf, yerine getirilmesini istediği hizmetleri ve şartlarını sıralamış, vakıfta görev alacak kişilere ve alacakları ücretlere dair ayrıntılı bilgiler vermiştir.

Vakfiyesinde bağışlandığı bildirilen mescid, vakfiyenin düzenlendiği tarihte inşa edilmiş durumdadır. Bugün dahi -orijinal haliyle değilse de- ayakta olan bu binanın yerinin Filboz Mahallesi yakınındaki "Molla Gürani Bahçesi'nde" olduğu ifade edilmiştir.¹² Bağışlanan kurumlar sadece bu mescidle sınırlı değildir. Önceleri bir zaviye olarak hizmet verdiği düşünülen, ancak daha sonra bir ihtisas medresesine dönüşen Darü'l-hadis¹³ ile bir sıbyan mektebi de vakfedilenler arasında yerini almıştır. Seyyid Hüseyin, bu kurumların giderlerini karşılamak üzere toplam 200.000 dirhem nakit para ile farklı yerlerdeki mülklerini vakfetmiştir.

⁹ Baldırzade, age, s. 177; Kepecioğlu, Kâmil, *Bursa Kütüğü*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel no: 4521, II, s. 265; Baykal, Kazım, *Bursa ve Anıtları*, Bursa, 1950, s. 65.

¹⁰ BŞS, A 137 91b-92b.

¹¹ Menzil, Arapça ev anlamına gelen bir kelimedir.

¹² BŞS, A 137 97a.

¹³ Seyyid Hüseyin Erzincanî Darü'l-hadisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hızlı, Mefail, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İstanbul, 1998, s. 186-188.

Tablo 1: Seyyid Hüseyin Erzincanî Vakfiyesi'nde Vakfedilenler

Nakdî	Aynî					
	Ev/Menzil		Oda		Bahçe	
	Yeri	Adedi	Yeri	Adedi	Yeri	Adedi
200.000 dirhem	Hoşkadem Mahallesi (İstanbul)	1	Gürani Mahallesi	5	Çukur Değirmeni	1
	Gürani Mahallesi	5			Acemzade Çelebi bahçesi	1
	Kuruçeşme Mahallesi	1				
	Yeni Bezzaz Mahallesi	1				
	Selçuk Hatun Mahallesi	1				
Toplam		9		5		2

Tablo 1'de de görüldüğü üzere, Seyyid Hüseyin Erzincanî Vakfiyesi'nde sekiz ev, beş oda ve iki bahçe bağışlanmıştır. Evlerden biri İstanbul'da Şehzade Sultan Mehmed Camii yakınındadır. İki katlı, mahzeni, su kuyusu, tuvaleti, ahır ve iki büyük bahçesi bulunan bu evin komşuları saray çevresinden hatırlı kişilerdir.¹⁴ Komşulardan birinin “zevvâk-ı sultânî”den,¹⁵ diğer bir tanesinin ise “erbâb-ı divân-ı sultânî”den¹⁶ olması evin -her ne kadar kıymeti hakkında bilgi verilmemişse de- maddî değerinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bunun dışında vakfedilen bütün mülkler Bursa'da yer almaktadır. Bunların çoğu hisar içindeki Gürani Mahallesi'ndedir. Seyyid Hüseyin Erzincanî öncelikle bu mahalledeki Molla Gürani Bahçesi'ne bir mescid inşa ettirmiş, sonra da bu mescidin çevresindeki mülklerini eğitim-öğretim yapılması ve vakıfta görevli personel tarafından mesken olarak kullanılması için vakfetmiştir. Mescidin hemen yanı başında bulunan 10 oda, bir tuvalet ve bunları çevreleyen bir avlu duvarından oluşan bina ile ona bitişik alt katta iki, üst katta bir oda, mahzen, onun üzerinde bir sofa, iki kubbeli bir hamam, fırın, tuvalet, evin içinde akarsu sistemi (ma-i câr-i dahiliyyat),¹⁷ üst katta bir oda ile onun altında yer alan bir küçük

¹⁴ Hoşkadem Mahallesi'nde bulunan bu mülkün güneyinde, mütevellî Budak Çelebi zevcesi mülkü, kuzeyinde yol, doğusunda zevvâk-ı sultânîden ağa mülkü ve batısında erbâb-ı divân-ı sultânîden Davud Çelebi mülkü yer almaktadır.

¹⁵ “Zevvâk”ın kelime anlamı, bir şeyi tadan kişidir. Sarayda pişen yemeklere nezaret edenlere “zevvâk-ı hasa” denirdi. Çaşnigir yerine kullanılan bir tabirdir. Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul, 1986, s. 70. Pakalın, Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2004, III, s. 657.

¹⁶ Padişah divanında meclis üyesi.

¹⁷ Mâ-i câr, akarsu demektir. Mâ-i câr-ı dahiliyyat ifadesi ise bu akarsuyun evin içinde yer aldığına işaret etmektedir. Bursa Hisarı'ndaki evlerde bulunan su

oda,¹⁸ sofa, ahır ve evin dışında yer alan bir tuvalet (kenif-i hariciyyat) ten oluşan diğer bir mülk ilk vakfedilenler arasında yerini almıştır. Evler, cami ve mezarın¹⁹ bulunduğu alanın mukataası yılda 200 dirhemdir.²⁰

Vakfedilen mülklerden kimlerin hangi şartlarla yararlanacağı vakfiyede ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Mescide bitişik 10 odadan birinde mescidde kayımlık görevi yapan kişi oturacaktır. Aynı mahallede bulunan ve bir oda, sofa, tuvalet ve avlu duvarından ibaret başka bir ev ise mescidde imam olan kişinin oturması için tahsis edilmiştir. Ancak imam oturduğu evin yıllık 27 dirhemden ibaret olan mukataa ücretini kendisi ödeyecektir. Müezzin için kalacak yer ayrılmamıştır. Şeyh olarak adlandırılan ve hem mescide gelenlere hem de medrese talebelerine ders vermekle yükümlü olan kişiye, mescide çok yakın olan iki katlı, mutfak, fırın, 4 oda, ahır, biri içeride diğeri dışarıda olmak üzere iki tuvaleti olan ev tahsis edilmiştir. Buranın 72 dirhemlik mukataa ücreti de oturana aittir. Şeyhin evinin bir yanında medrese talebelerine ayrılan beş oda, diğer yanında ise mekteb olmak üzere vakfedilen ev yer almaktadır. Medrese talebelerinin kaldığı odaların diğer tarafı mescidin duvarına bitişiktir. Dolayısıyla talebelerin mescidle şeyhlerinin evinin arasında oturdukları anlaşılmaktadır.

Seyyid Hüseyin Erzincani'nin vakfettiği mülklerin %55,5'i Gürani Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bunların dışında Bursa'nın Kuruçeşme, Yeni Bezzaz ve Selçuk Hatun mahallelerinde de mülkleri vardır. Kuruçeşme Mahallesi'ndeki mülkü 4 oda, bir küçük oda ve tuvaletten oluşan iki katlı bir evdir.²¹ Yeni Bezzaz Mahallesi'ndeki mülk ise çeşitli dükkan ve odalardan oluşmaktadır. Dolayısıyla daha ziyade ticarethane olarak kullanılmaktadır. Selçuk Hatun Mahal-

şebekesinin tarihi MÖ. 202 yılına kadar uzanmaktadır. Yalılı, Melike-Solmaz, Seval Kutlu Akal, "Su Temini Tesislerinin Tarihsel Gelişimi Sürecinde Bursa İli", *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, c. 9, sayı 1, 2004, s. 173.

¹⁸ Burada oda kelimesi, belgedeki "beyt" kavramını, küçük oda ise "hücre" kavramını karşılamak üzere kullanılmıştır. Şer'iyye sicillerinde "beyt", Arapça'daki asıl anlamı olan evden ziyade oda anlamını ifade etmektedir. Bu durumda hücreyi, beytten daha küçük oda olarak tanımlamak mümkündür.

¹⁹ Bu mezar, Seyyid Hüseyin'in öldükten sonra gömüldüğü ve daha sonraları "Yeşil Türbe" adıyla anılan yer olmalıdır.

²⁰ Mukataa, devlete ait bir varidatın bir bedel karşılığında kiralanması yani geçici olarak temlik anlamında kullanılır. Pakalın, age, II, s. 578.

²¹ Kuruçeşme Mahallesi'ndeki bu ev, vâkıfın aynı mahalledeki başka bir mülkü ile karıştırılmış ve bu evin tamir masrafı olan 45.500 akçe vakıf tarafından karşılanmıştır. Ancak daha sonra durum anlaşılmış ve bu ev kendisine miras olarak kalan Seyyid Hasan, tamir masrafına karşılık başka bir mülkünü vakfa vermiştir. BŞS, A 153 71b, 77a.

lesi'ndeki mülk de yine iki kârhane²², 4 oda, 2 tuvalet, akarsu havuzu ve bunları çevreleyen bir avlu duvarından oluşan bir ticarethanedir. Bunların dışında Çukur Değirmeni diye bilinen yerdeki meyve bahçesini de vakfa gelir olmak üzere bağışlamıştır. Nerede olduğu belirtilmeyen, fakat Acemzade Ali Çelebi'den satın alınmış olan diğer bir bahçe ise kendisine, evlatlarına, kardeşi Hasan'a ve azadlılarına vakfedilmiştir. Bu bahçenin içinde bir oda, sofa, 2 küçük oda ve hamam bulunmaktadır. Bahçe, Acemzade ve Rum Ahmed mülkleri ile Seyyid Hüseyin Erzincani'nin, niteliği açıklanmayan başka bir vakfına komşudur.

Vakfiyede yer alan 200.000 dirhem nakit para ise % 10 gelir getirmek üzere, vakfın masraflarının karşılanması ve çalışanların ücretlerinin ödenebilmesi için bağışlanmıştır.²³ Bu paradan ve diğer mevkûfdan elde edilen gelirin nasıl sarfedileceği, kime ne kadar ücret ödeneceği vakfiyede ayrıntılı bir biçimde belirtilmiştir.

C. Vakıf Görevlileri ve Aldıkları Ücretler

Vakfiyeye göre idarî personel olarak nitelendirebileceğimiz ve hemen bütün vakıflarda bulunması gereken görevliler müteveli, nazır ve cabiden oluşmaktadır. Vakfın yönetiminden sorumlu olan "müteveli" bizzat vâkıfın kendisinin atamış olduğu Mustafa Çelebi bin el-Hac Hasan'dır. Seyyid Hüseyin, müteveliye ücret olarak ayda 10 dirhem verilmesini uygun görmüştür.²⁴ Vakfın kuruluş amacına ve vakfiyesinde belirtilen esaslara uygun bir şekilde varlığını sürdürüp sürdürmediğini denetlemekle görevli olan "nazır" içinse vakfiyede günlük 2 dirhem ücret tayini yapılmıştır. Vakfın ekonomik işlemlerini yürüten "cabi"ye de nazır gibi günde iki dirhem ücret verilmesi uygun görülmüştür. Bu ücretlerde uzun yıllar bir değişiklik gözlenmemiştir.²⁵ Vakfiyede yer almayan ve idarî personelden olan katip ise 1074/1663 yılında günde 5 dirhem kazanmaktadır.

Vakfiyenin temelini oluşturan ve vakıfların merkezinde yer alan mescidde görev alan kişiler imam, müezzin, kayyım²⁶ ve eczahanlardır.²⁷ Seyyid Hüseyin, mescid görevlilerinin hangi vasıflarda olma-

²² İş görülen yer, iş yeri, fabrika. Pakalın, age, II, s. 202.

²³ Bu paranın yarısının tevliyeti kendisine aittir. Diğer yarısını ise müteveli olarak atadığı Mustafa Çelebi b el-Hac Hasan'a teslim etmiştir.

²⁴ Vâkıf, vakfiyenin başındaki ilk vakfi olan, mescid, iki menzil ve 100.000 dirhem nakit paranın tevliyetini kendisi üstlenmiştir. Ancak kendisine herhangi bir ücret takdirinde bulunmamıştır.

²⁵ BŞS, B 133 57b.

²⁶ Kayyım, camiinin temizlik işleriyle ilgilenen hademeye verilen isimdir. Pakalın, age, II, 223.

²⁷ Eczahan veya cüzhan, Kur'an-ı Kerim'den cüz okumakla görevlendirilen kişidir. Pakalın, age, I, 318.

sı gerektiğini, görev ve sorumluluklarını, vazifeleri esnasında nerede oturacaklarını ve ne kadar ücret alacaklarını ayrıntılı bir biçimde dile getirmiştir. Buna göre imam olacak kişi salih, müteşerri,²⁸ müte-deyyin,²⁹ mütevezzi,³⁰ namazı cemaatle kıldırabilmek için gerekenleri iyi bilen biri olmalıdır. Bu özelliklere sahip bir imamın görevi her gün beş vakit namazı usulüne uygun bir şekilde kıldırıktan ibarettir. Bunun karşılığında alacağı ücret günde 6 dirhemdir. Ayrıca mescide yakın bir evde oturma hakkına da sahiptir. Müezzinin güzel sesli, namaz vakitlerini iyi bilen, Kur'ân-ı Kerim'i kıraat ve tertil³¹ üzere okuyabilen bir kişi olması şart koşulmuştur. Onun için oturacak yer tayini yapılmamıştır. Alacağı ücret günde 5 dirhemdir. Mescidin kayyımının da salih bir kişi olması istenmiştir. Yerine getirmekle yükümlü olduğu vazifeler, her gün mescidin kapısını açıp kapamak ve aydınlatmayı sağlamak üzere kullanılan siracı³² yakıp söndürmekten ibarettir. Alacağı ücret de yaptığı işle orantılı olarak mescidin diğer görevlilerine göre daha düşük bir miktar, günde bir dirhemdir. Kayyımın mescidle ilgilenebilmesi, sabah erken vakitte kalkıp onu açabilmesi için ona yakın bir yerde oturması işini kolaylaştıracaktır. Vâkıf da böyle düşünmüş olmalı ki, kayyımın mescide bitişik olan 10 odadan birinde oturmasını istemiştir.

Seyyid Hüseyin kendisiyle aynı dönemde yaşayan pek çok kişinin yaptığı gibi sevabı önce Hz. Peygamber ve ashabına, sonra kendisinin ve akrabalarının ruhuna bağışlanmak üzere Kur'ân-ı Kerim okunmasını arzu etmiştir. Bunun için her gün 10 eczahanın sabah namazından sonra birer cüz okumaları ve bunun karşılığında ikişer dirhem ücret almaları uygun görülmüştür. Cüzleri okuyacak 10 kişiden dördü vakıf görevlilerindedir. İki mescidde görevli imam ve müezzin, diğer ikisi ise mektebin muallim ve halifesidir.

Darü'l-hadis bünyesinde istihdam edilip ücret alanlar buranın sorumlusu olan şeyh ile öğrencilerdir. İlmiyle amel eden bir kişi olmasının gerekliliği vurgulanan şeyh, haftada üç gün medrese talebelerine hadis ve fıkıh dersleri verecektir. Ancak şeyhin görevi bundan ibaret değildir. Vâkıf, sadece medrese talebelerinin eğitimini yeterli görmemekte, halkın eğitimine de katkıda bulunmayı istemektedir. Bu yüzden haftada iki gün, Pazartesi ve Perşembe günleri mescidde bulunan cemaate Kur'ân tefsiri yapıp, hadis nakletmesini

²⁸ Şeriat ve fıkıh işlerinde geniş bilgisi olan. Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 1996, s. 784.

²⁹ Dindar. Devellioğlu, age, s. 763.

³⁰ Dağıtan, taksim eden. Devellioğlu, age, s. 787, 790.

³¹ Tertil, Kur'ân-ı Kerim'i harflerin mahreçlerine riayet ederek, her harfin hakkını verip, durulacak yerlerde durarak yavaş bir şekilde okumaktır. Pakalın, III, 471.

Sirac, kandil, mum veya yanar fitil anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Pakalın, III, 236.

şart koşmaktadır. Bunun karşılığında günde 20 dirhem ücret alacak olan şeyh, ayrıca kendisine tahsis edilen ve camiye çok yakın olan iki katlı evde oturabilecektir. Şeyhin görevleri bu kadarla da sınırlı değildir. Her gün kendisine verilen 10 dirhemle fakirlere yemek hazırlattıracaktır. Ayrıca yılın bazı özel dinî gecelerinde (mirac, kadir ve yılın üçüncü mübarek gecesi³³) halka vaaz verecek ve her bir vaaz için bir dinar ücret alacaktır. Seyyid Hüseyin şeyh olacak kişiye büyük önem vermiş ve onu bizzat kendisi seçmiştir. Mevlana eş-Şeyh Mustafa b Hüseyin en-Nakşibendî'nin şeyh olduğunu vakfiyesinde tescil ettirmiş, onun ardından da evlatlarının şeyh olmasını istediğini bildirmiştir. Aslında bu durum daha sonraki belgelerde darü'l-hadis olarak geçen yerin başlangıçta zaviye olabileceğini düşündürmektedir.³⁴ Zira öğrencilerin eğitimine atanan kişiye müderris değil şeyh denmekte, üstelik bu kişinin Nakşibendî tarikatına mensubiyeti vurgulanmaktadır. Ayrıca öğrencilerin kalacağı yerler bildirilmekte, fakat nerede ders görüleceği açık bir biçimde ifade edilmemektedir. Muhtemelen mescidde veya şeyhin evinde ders görmüş olmalıdırlar. Ya da mescidin yakınında vakfedilen iki menzilden biri kullanılmış olabilir. Şeyhin fakirlere her gün yemek hazırlatması da buranın zaviye olması ihtimalini güçlendirmektedir.³⁵ Ancak daha sonraki yıllarda burada bir darü'l-hadis var olduğu kesindir. Bu durumda zaviye ilerleyen yıllarda darü'l-hadise dönüşmüş olmalıdır.³⁶

Darü'l-hadis talebelerinden 5 kişi de salih olmaları şartıyla günde birer dirhem ücret alacak ve mescide bitişik 5 odaya yerleşeceklerdir. Seyyid Hüseyin'in talebelerden küçük bir de isteği vardır. Buna göre her gün kendisinin ruhuna üç tane İhlas Sûresi okuyup, 10 kere de salât u selâm getireceklerdir.

Mektebde görev alan personel muallim ile halifeden ibarettir. Öğrencilere ders okutacak muallimin alacağı ücret günde 4 dirhem, ona yardımcı olacak olan halifenin 3 dirhemdir. Öğrenci sayısı 15 olarak belirlenmiştir. Onların giyecek masrafları için yılda 1800 dirhem harcanması öngörülmüştür. Vakfiyede alınacak giysilerin neler olduğu ve ne zaman alınacağı ayrıntılı bir biçimde yazılmış böylece herhangi bir istismarın önüne geçilmiştir. Buna göre çocuklara yılda iki kez Ramazan ve kurban bayramlarında o dönemin şartlarında giyilmesi uygun olan iç ve dış giyeceklerin tamamı alınmıştır.³⁷

³³ Hangisi olduğu belirtilmemiştir.

³⁴ BŞS, B 14 98b; B 29 77a; C 2 190b; B 8 36b.

³⁵ BŞS, A 137 91b-92b.

³⁶ Hızlı, age, s. 186.

³⁷ Kamis, seravil, kaba, arakiyye v.b.

Tablo 2: Erzincanî Vakfı'nın Görevlileri ve Aldıkları Ücretler

VAKIF BÜNYESİNDE GÖREV ALANLAR			ÜCRETLER		
Pesonel	Adet	Vakfiyeye Göre	1074/1663 Tarihli Muhasebe Defterine Göre ³⁸		
		Günlük gelir	Günlük gelir	Yıllık gelir	
İdari personel	Mütevelli	1	10	10	3600 ³⁹
	Nazır	1	2	2	632
	Cabi	1	2	3	948
	Katib	1	Belirlenmemiş	5	1580
Mescid	İmam	1	6	6	1896
	Müezzin	1	5	5	1580
	Kayyım	1	1	1	360
	Eczahan	10	2 *10	2 *10	6320
Darü'l-hadis	Şeyh	1	20	20	6320
	Talebe	5	1*5	15	5400
Mekteb	Muallim	1	4	4	1264
	Halife	1	3	3	948
	Toplam	25	68	94	30.848 ⁴⁰

Tablo 2'de vakıfta çalışan görevliler vakfiyede belirtilen ücretleri ve 1074/1663 yılı vakıf muhasebe kaydında yer alan ücretler gösterilmiştir. Buna göre görevlilerin aldığı ücretlerde fazla bir değişiklik gözlenmemektedir. Aldığı ücrette farklılık olan tek vakıf görevlisi cabidir. Ancak farklı belgelerden elde edilen verilere göre diğer bazı görevlilerin de aldıkları ücretlerde farklı zamanlarda değişiklikler kaydedilmiştir. Bunların arasında en dikkat çekici farklılık darü'l-hadis müderrisinin ücretinde görülmektedir. Vakfiyede günde 20 dirhem ücret alması uygun görülen şeyh/müderres, 1008/1599 yılında 20 dirhem almayı sürdürmektedir.⁴¹ Ancak 1050/1640 yılına gelindiğinde ise Darü'l-hadis'e yeni atanan

³⁸ BŞS, B 133 57b.

³⁹ Muhasebe kaydında mütevelli, kayyım ve medrese talebelerinin ücretleri 360 gün, diğer görevlilerin ücretleri 316 gün üzerinden hesaplanmıştır.

⁴⁰ Belgede vazifelilere ödenen toplam ücret 41.276 akçedir. Ancak vazifelilerden ikisinin adı okunamadığından tabloya dahil edilmemiş, dolayısıyla gelirleri toplam ücrete yansıtılmamıştır. Öğrencilerle birlikte anlamında “.maa talebe” şeklinde kaydedilen görevli veya görevlilerin aldığı günlük ücret 31, yıllık ise 9796 akçedir. Yine yazının silikliği nedeniyle okunamayan diğer bir görevli günde 2, yılda 632 akçe ücret almıştır.

⁴¹ BŞS, B 14 98b.

Müderriş Mevlana Receb'e 50 dirhem ücret tayin edilmiştir.⁴² Ancak tevcihat (görevlendirme) kaydından anlaşıldığı kadarıyla Mevlana Receb, en son görev yaptığı medreseden 40 dirhem ücret alırken ayrılmış, dolayısıyla yeni atamasında alacağı ücret de buna göre belirlenmiştir. Aynı müderriş üç yıl boyunca bu medresede 50 dirhem ücretle görev yapmayı sürdürmüştür. Üç yılın sonunda aynı göreve devamı uygun görülmüştür.⁴³ Ancak Tablo 2'de de görüldüğü üzere 1074/1633 tarihine gelindiğinde müderriş yevmiyesi vakfiyedeki aslına rücu etmiştir.⁴⁴ Aslında bunun nedeni çok açıktır. Bu medreseye müderriş olanların aldıkları ücret vakfiyeye göre 20 dirhem olmalıdır. Fakat bazen buraya atanan müderrişler Mevlana Receb gibi yüksek dereceli medreselerden gelebilmektedir. Bu durumda onların hakkı korunmakta ve ücretleri terfileri göz önünde bulundurularak belirlenmektedir.

Vakfın nâzırının aldığı ücrette de bazı dönemlerde farklılıklar olmuştur. Vakfiyede nezaret görevine getirilecek kişinin tüccar olması gerektiği belirtilmesine ve günde iki akçe ücret belirlenmesine rağmen, 1007/1598 yılında vakfın nâzırını günde 5 akçe ücretle bir müezzindir. Aslında görevi vakfı denetlemek olan nâzırın yaptığı vakfiyeye aykırı bu uygulama fazla uzun sürmemiş ve İstanbul'a şikayet edilmiştir. Yapılan incelemeden sonra müezzin nezaretten azledilmiş ve aynen vakfiyede belirtildiği gibi günde iki akçe ücretle bir tüccar göreve atanmıştır.⁴⁵

Vakfa ait daha sonraki yüzyıllara ait görevlendirme kayıtlarında bazı ücretler aynı kalırken, bazılarında düşüş görülmektedir. Mescidin kayyımı ve eczahanlar XVIII. yüzyılda da vakfiyede belirlenen ücretleri almayı sürdürmüşlerdir.⁴⁶ Vakfiyenin aslında yer almamakla birlikte vâkıfın henüz hayattayken ihdas ettiği kurrâ için takdir edilen ücret de aynı kalmıştır.⁴⁷ Müezzinin aldığı ücret ise XIX. yüzyılda 2 akçeye düşmüştür.⁴⁸ Buna karşılık gerek vakfiyede, gerekse muhasebe kayıtlarında yer almayan hatib kadrosu ihdas edilmiştir. Hatib için takdir edilen ücret günde 6 akçedir.⁴⁹

⁴² BŞS, B 8 36b.

⁴³ BŞS, C 2 190b.

⁴⁴ BŞS, B 133 57b.

⁴⁵ BŞS, A 153 159a.

⁴⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi. (Bundan sonra BOA şeklinde gösterilecektir.) C. EV. 45/2207; C.EV. 18/869.

⁴⁷ BOA, C. EV. 18/869.

⁴⁸ BOA, C. EV. 121/6023.

⁴⁹ BOA, C. EV. 78/3880.

D. Vakfın Sosyal Yönü

Seyyid Hüseyin Erzincanî, kendisinin de meskûn olduğu mahallede bir mescid inşa ettirmekle sosyal açıdan önemli bir hizmeti yerine getirmiştir. Zira mescid bir ibadet mekânı olmasının yanısıra, mahalle halkının günde beş defa bir araya gelip kaynaştıkları, birbirlerinden haberdar oldukları, dertlerini, sevinçlerini paylaştıkları bir kurumdur. Seyyid Hüseyin bu kuruma halkın eğitimini de sağlayacak bir işlerlik kazandırmak üzere, haftanın belli günlerinde ders ve vaaz verecek, dolayısıyla halkı bilgilendirip, eğitecek bilgili bir kişi atamıştır. Bununla da yetinmeyip mahallenin çocuklarının eğitim göreceği bir mekteb inşa ettirmiştir. Çocukların ve halkın eğitiminin yanısıra, daha üst düzeyde eğitim verecek bir ihtisas medresesinin de temellerini atmıştır. Mescidin bitişiğindeki beş oda talebelere ayrılmış, ayrıca günlük ihtiyaçlarının karşılanması için birer dirhem de ücret ödenmesi uygun görülmüştür. Eğitimleri için atanan kişiden, özellikle tefsir ve hadis dersleri vermesi istenmiştir. Böylece her ne kadar vakfiyede darü'l-hadis terimi doğrudan kullanılmamışsa da önceleri zaviye olarak hizmet verdiği düşünülen bu kurum, zamanla bir ihtisas medresesi halini almıştır.⁵⁰

Seyyid Hüseyin'in vakfının bünyesinde Darü'l-hadis'in yanısıra bir Darü'l-kurra'nın da hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Vakfiyede yer almayan bu birimi vâkıfın sonradan vakfına ilâve ettiği düşünülmektedir.⁵¹ Buna göre Seyyid Hüseyin, Mevlânâ Muhyiddin bin Mirza'yı "seb'a şeyhi" olarak atamış ve yedi öğrenciye Şatibî ve Cezerî'nin kasideleriyle Kur'an-ı Kerim'den on âyet okutmasını istemiştir.⁵² Müderrisin geçerli bir övürü olmaksızın alışlagelen tatil günleri dışında eğitime ara vermemesi gerektiğini bildirmiştir. Şeyhe ücret olarak günde 10 dirhem, öğrencilerden her birine ise üçer dirhem ücret takdir etmiştir.⁵³ Bu uygulama Mevlânâ Muhyiddin'in sağlığında sorunsuz bir şekilde devam etmiş, ancak 1024/1615 yılında onun yerine atanan Ahmed Halife bin Musa'nın ücreti ödenmemeye başlamıştır. Bunun üzerine yapılan şikayet değerlendirilmiş ve durum düzeltilmiştir.⁵⁴

⁵⁰ BŞS, B 14 98b; B 29 77a; C 2 190b; B 8 36b.

⁵¹ Seyyid Hasan, kardeşi Seyyid Hüseyin'in vefatından evvel vakfında bazı değişiklikler yaptığını bildirmiştir. BŞS, A 153 21a.

⁵² Osmanlı darü'l-kurralarında ders kitabı olarak Şemseddin Muhammed bin Muhammed el-Cezerî'nin "Cezerî" diye tanınan eseriyle, ilm-i kıraatte Ebû Muhammed eş-Şatibî'nin "Şatibî" diye şöhret bulan eseri okutulmuştur. Kazıcı, Ziya, *İslâm Müesseseleri Tarihi*, İstanbul, 1996, s. 259.

⁵³ BŞS, A 153 76a.

⁵⁴ BŞS, B 31 26b. 1053/1643 yılında Salih Mısri, günde 15 akçe ücretle vakfa şeyh olarak atanmıştır. A 153 C2 184b.

Seyyid Hüseyin Erzincanî'nin topluma yönelik hizmetleri bunlarla sınırlı kalmamıştır. Vakfiyesinde fakirler için her gün yemek hazırlanmasını istemiştir. Bu yemeğin niteliği hakkında herhangi bir açıklama getirmemiş, ancak bu iş için günlük 10 dirhem ayrılmasını öngörmüştür. Bu meblağla hazırlanabilecek yemeğin miktarı çok fazla değildir. Ancak bu yönde devamlı bir hizmet sağlanması açısından önemlidir.

Seyyid Hüseyin'in vakfiyesinde yer alan ilginç bir toplumsal hizmet arzusu daha vardır. Buna göre, yıl içinde dinî açıdan önemli sayılan üç günde mahallenin farklı kesimlerine geniş katımlı yemek hazırlıkları yapılacaktır. Bu yemeklerin niteliği konusunda da herhangi bir açıklama getirilmemiş, ancak her biri için sarfedilecek meblağlar belirtilmiştir. Buna göre Receb ayının 27'sinde yani Mirac Gecesi'nde⁵⁵ Güranî Mahallesi'nde yaşayan fakirlere yemek verilecektir. Bunun için 600 dirhem para harcanacaktır. Ramazan ayının 27'inci gecesi olan Kadir Gecesi'nde⁵⁶ ise aynı yemekten mahallenin zenginlerine ikram edilecektir. Onlara hazırlanacak yemeğe sarfedilecek miktar da 600 dirhemdir. Seyyid Hüseyin, aynı yemekten mahallenin hem fakirlerine, hem de zenginlerine yedirerek onları eşit gördüğünü ortaya koymaya çalışmaktadır. Ancak bu noktada zenginlerle fakirleri ayırıp neden farklı günlerde davet ettiği sorusu akla gelmektedir. Seyyid Hüseyin bu ayırımla aynı toplumsal sınıftan olan insanları bir araya getirmeyi hedeflemiş olmalıdır. Bu insanlar yemek daveti sayesinde dinî açıdan mübarek sayılan gecelerde bir araya gelecek, önce karınlarını doyurup, sonra mahallede vâkîfın yaptırdığı mescidde cemaatle namazlarını kılacak ve ardından da şeyhin nasihat, tevhid, tesbih ve temhiden oluşan vaazını dinleyeceklerdir. Aynı sosyal sınıfa mensup insanların sorunları hatta zaafları birbirine benzer niteliktedir. Dolayısıyla yemek vesilesiyle hem birbirleriyle fikir alışverişinde bulunmaları kolaylaşacak, hem de kendilerine yapılan vaazın niteliği, konumlarına, sorun ve zaaflarına uygun olacaktır. Bu da onların manevî bir ortamdaki bir araya gelişlerinden her açıdan daha fazla yararlanmalarını kolaylaştıracaktır.

Seyyid Hüseyin Erzincanî, yaptığı vakıf hizmetleriyle toplumun tüm kesimlerini kucaklamayı hedeflemiştir. Bu yüzden de sadece zengin ve fakirlere yemek yedirmekle yetinmemiş, toplumun hayır hizmetlerinde belki de en az hatıra gelen kesimini, zindanlardaki mahkumları da bu hizmetten yararlandırmıştır. Yılın üçüncü mübarek gecesinde hapishanedeki mahkumlara yemek hazırla-

⁵⁵ Mirac, Hz. Peygamber'in (SAV) Receb ayının 27'inci gecesinde Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gitmesi, oradan da ilahî huzura yükseltilmesidir.

⁵⁶ Kadir Gecesi, Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'e vahy edilmeye başladığı gecedir.

tilması isteğini vakfiyesinde tescil ettirmiştir. Mahkumlara hazırlanacak yemek için ayrılan meblağ, diğer gruplar için harcananın üç katı olan 1800 dirhemdir. Vâkıfın mahkumlara özel bir ihtimam göstermesinin nedeni oturduğu ve vakıflarını gerçekleştirdiği mahallenin şehrin zindanına oldukça yakın bir mekânda yer almasıdır. O dönemde zindan, Bursa Hisarı'nın güney ucunda, Zindankapısı olarak anılan semtte bulunuyordu.⁵⁷ Dolayısıyla Seyyid Hüseyin mahkumların durumundan haberdardı. İçlerinde buldukları sıkıntıyı bir nebze olsun hafifletebilmek, yılda bir gün de olsa onlara gönüllerince yiyip içebilmek fırsatını tanımak istiyordu. Bu nedenle de onların yemeğine diğerlerinden üç kat fazla para ayrılmasını istemişti.⁵⁸

Seyyid Hüseyin'in geniş bir bütçe ayırdığı sosyal içerikli diğer bir harcama kalemi ise mektebde okuyan çocukların giydirilmesidir. Bunun için sarfedilmesini öngördüğü meblağ 1800 dirhemdir. Yılda iki kez Ramazan ve Kurban Bayramlarında çocukların baştan ayağa giydirilmesini arzu etmektedir. İşi birilerinin insafına bırakmamak için de alınacak malzemenin neler olacağını tek tek vakfiyesine kaydettirmiştir. Böylece çocukların başlıktan ayakkabıya, paltodan gömleğe, pantalona kadar tüm ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmıştır. Giyecek alınan çocuklar mektebde okuyan 15 çocuktur. Bu çocuklar, mektebe alınırken zaten mahallenin fakir ve yetim çocukları oldukları için seçilmişlerdir. Dolayısıyla Seyyid Hüseyin, kendi mahallesindeki muhtaç durumdaki çocukların hem eğitimini, hem de giyim-kuşam masraflarını üstlenmiş durumdadır.

E. Vakfın Gelirleri

Seyyid Hüseyin, inşa ettiği kurumların masraflarının karşılanması ve yerine getirilmesini arzu ettiği hizmetler için 200.000 dirhem nakit para ile çok sayıda emlakını bağışlamıştır.⁵⁹ Vakfın menkul ve gayr-i menkul sahip olduğu mal varlığının toplam değeri 600.000 dirheme ulaşmaktadır.⁶⁰ Nakit para % 10 kârla işletileceğine göre buradan elde edilecek yıllık gelir 20.000 dirhem olmaktadır. Ancak mülklerinden hasıl olan gelir miktarı, vakfiyesine bakılarak anlaşılammamaktadır. Kira gelirleri hakkında en ufak bir bilgi verilmiştir.⁶¹ Bu durumda kira miktarlarını ve vakfın diğer gelirlerini öğrenebileceğimiz başka kaynaklara ihtiyaç vardır. Bu kaynaklar,

⁵⁷ BŞS, A 25 72b; A 44 42b; A 81 201b; Kepecioğlu, age, IV, s. 410.

⁵⁸ Mahkumlara ayrılan ücretin miktarının fazlalığı, zindandaki mahkumların sayısının çokluğundan da kaynaklanmış olabilir. Ancak zindanda kaç mahkum olduğuna ilişkin elimizde aydınlatıcı bir bilgi bulunmamaktadır.

⁵⁹ Bkz. Tablo 1.

⁶⁰ BŞS, A 153 89b, 91b.

⁶¹ BŞS, A 137 91b-92b.

vakfın bir yıllık bilançosunun tutulduğu vakıf muhasebe kayıtlarıdır. Konuyla ilgili elimizdeki muhasebe kaydı, vakfiyenin düzenlenişinden 80 yıl sonrasına, 1074/1663 yılına aittir.⁶² Bu kayıttan yararlanarak sadece vakfın gelirleri değil, geçen zaman zarfında vakfın geçirdiği tüm ekonomik hatta sosyal değişimleri anlamak mümkün olabilecektir.

Tablo 3: 1074/1663 Yılı Muhasebe Kayıtlarına Göre Vakfın Gelirleri

KİRALAR					
MENZİL		ODA		DÜKKAN	
Kiracı	Gelir	Kiracı	Gelir	Yeri	Gelir
Mustafa Ağa	150	Hoca Kuluzade	1600	Filboz Mahallesi'nde	1080
Yahudi Tarafoğlu	300	İnayet Çelebi	1080		
Yahudi ⁶³	900	Erzincanî mescidi yakınında	Silik		
Yahudi	180	Kara Mustafa?	960		
Yahudi	360				
Yahudi	Silik				
Filboz Mahallesi'nde ⁶⁴	300				
Toplam	1290		3640		1080
MEKTEB		BAHÇE			
Kiracı	Gelir	Yeri		Gelir	
Yahudiyan	720	Gürani Mahallesi'nde		120	
Toplam	720			120	

Mukataalar			
Menzil		Zemin	
Mutasarrıf	Gelir	Mutasarrıf	Gelir
Evlad-ı Esad b. İsmail	80	Abdülaziz Efendi	70

Tablo 3'de görüldüğü üzere Seyyid Hüseyin Erzincanî Vakfı'nın gelirlerinin bir kısmını kiralar ve mukataalar oluşturmaktadır. Kira getiren birimler, menzil, oda, ticaret yapılan mekânlar, bahçe ve

⁶² BŞS, B 133 57b.

⁶³ İsim belirtilmemiş.

⁶⁴ Sadece evin yeri belirtilmiş.

mekteb olarak kullanılan bir binadır. Vakfa ait olup kiraya verilen menzil sayısı 7'dir.⁶⁵ Vakfın emlakının büyük bir kısmını zaten menziller oluşturmaktadır. Söz konusu menzillerden elde edilen kira geliri 1290 dirhem civarındadır. Okunamayan bir evin kirası daha eklendiğinde bu miktar biraz daha yükselecektir. Menzillerdeki kiracıların % 71.42'sini yahudiler oluşturmaktadır. Ayrıca bir yahudi mektebinin de vakfa ait bir mülkte faaliyet gösterdiği düşünülürse, Osmanlı toplumunda vakıfların emlaklerinden yararlanma hususunda hiçbir şekilde din ayrımı gözetilmediği anlaşılır.

Odaların kiralari evlere göre oldukça fazla görünmektedir. Bunun nedeni odaların kira miktarlarının birer birer değil de toplu halde kaydedilmiş olmalarıdır. Odaların kira geliri de 3640 akçe civarındadır.⁶⁶ Vakfın kirada bulunan ticari işletmeleri vakfiyeden farklılaşmıştır. Zira vakfiyede Selçuk Hatun Mahallesi'nde iki kârhane ile Yeni Bezzaz Mahallesi'nde çeşitli dükkanlar bulunduğu bildirilmiştir. Oysa muhasebe kaydına göre yalnızca bir dükkandan kira geliri elde edilmektedir. Filboz Mahallesi'nde yer aldığı anlaşılan bu dükkan vakfiyede hiç yer almamıştır. Muhtemelen ilerleyen yıllarda vakfa dahil olmuş bu dükkanın kira geliri 1080 akçedir. Vakfın Gürani Mahallesi'nde bulunan bahçesinden de vakfiyede bahsedilmemektedir. Vakfiyede zikredilen bahçelerden biri Çukur Değirmeni'nde yer alırken, diğeri Acemzade Ali Çelebi Bahçesi diye tanınmaktadır. Muhasebe kaydında bu bahçelerden hiç bahsolunmamaktadır. Gürani Mahallesi'ndeki bahçeden elde edilen yıllık kira geliri 120 dirhemden ibarettir. Vakfın bir de yahudilerce mekteb olarak kullanılan bir binası bulunmaktadır. Yeri belirtilmediği için vakfiyede yer alıp almadığı anlaşılamayan bu mekteb binasından vakfın sağladığı gelir yılda 720 dirhemdir. Böylece vakfın iki okunamayan birim dışındaki toplam kira geliri 7000 dirheme ulaşmaktadır. Mukataa gelirlerinin 80 dirhemi bir menzilden, 70 dirhemi ise zemin/yerden olmak üzere 150 dirhemden ibarettir. Bu durumda vakfın, emlakından elde ettiği gelir fazla bir miktara ulaşamamaktadır. Vakfın asıl geliri nakit parasının işletilmesi yoluyla elde edilmiş gibi gözükmemektedir. Zira vakfın ribh/kâr oranı 36.262 akçe, tüm kalemlerinden sağladığı gelir ise 51.862 dirhemdir.

⁶⁵ Vakfiyede 8 adet menzil kaydedilmiştir. Bunlardan biri İstanbul'dadır. Muhasebe kaydında vakfa ait İstanbul'da bir menzil olduğuna dair hiçbir işaret yoktur. Bu durumda İstanbul'daki emlak büyük ihtimalle satılmış olmalıdır.

⁶⁶ Odalardan birinin kira miktarı yazının silikliği nedeniyle okunamamıştır. Dolayısıyla toplama dahil edilememiştir.

F. Vakfın Giderleri

Muhasebe kaydına göre Seyyid Hüseyin Erzincanî Vakfı'nın giderlerini, vazifelilere verilen ücretler, vakfa ait emlak ödenen mukataa ücretleri, yıpranan binaların onarımına harcananlar, vakfiyede belirtilen bazı gider kalemleri ve vergiler oluşturmaktadır. Vazifelilere ödenen ücretler çoğunlukla vakfiyede belirlenen esaslar doğrultusunda gerçekleşmiştir.⁶⁷ Yalnızca cabiye ödenen ücrette değişiklik olmuştur. Vakfiyeye göre günde 2 dirhem alması uygun görülen cabinin ücretindeki 1 dirhemlik artışın yanısıra, vakfiyede zikri geçmeyen kâtib için de 1074/1633 yılı vakıf muhasebe kaydında 5 dirhemlik ücret takdiri yapılmıştır.⁶⁸ Bunların dışında vakıfda görevli olanlara ödenen ücretlerde herhangi bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Yalnız medrese talebelerine ödenen ücrette bir artış görülmektedir. Ancak burada kişi başına ödenen ücret değişmemiş, sadece öğrenci sayısı 5'ten 15'e yükselmiştir. Böylece vazifelilere ödenen toplam ücret yıllık 41.276 dirheme ulaşmıştır. Vakfın görevlilere ödenen ücretler dışında da giderleri olmuştur. Bunlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

⁶⁷ Bkz. Tablo 2: Erzincanî Vakfı'nın görevlileri ve aldıkları ücretler.

⁶⁸ BŞS, B 133 57b.

Tablo 4: 1074/1663 Yılı Muhasebe Kayıtlarına Göre Vakfın Vezaif⁶⁹ Dışındaki Giderleri

Mukataalar	Odalar	827	Toplam 1397
	Bahçeler	210	
	Ticaret yerleri ⁷⁰	360	
Avarızlar	Odalar	460	870
	Ticaret yerleri	410	
Tamirler	Odalar	600	2134
	Ticaret yerleri	1534 ⁷¹	
Harçlar	Harc-ı mah-ı mizaniye	1300	2700
	Harc-ı huçec ve sicillat	900	
	Harc-ı müteferrika	500	
Diğer masraflar	Ücret-i kilim-i şus-ı ² mescid	60	2271
	Hasır-ı mescid	180	
	Şem-i mescid	360 ⁷²	
	Atıyye-i Darü'l-hadis	771	
	İlbas-ı eytam-ı mekteb	900	
Toplam			9372

Vakfın vazifelilere ödenenler dışındaki gider kalemleri arasında en çok orana sahip olan ödemeler harçlar, yani vergilerdir. Bu kalem, toplam 2700 akçe ile vezayif dışındaki giderlerin % 28.80'ini oluşturmaktadır. Bundan sonra en fazla orana sahip gider kalemi ise % 24.23'lük oranla diğer masraflar adı altında gösterdiğimiz mescidin hasır, kilim ve aydınlatma masraflarıyla, mektebdeki çocukların giyim-kuşamı ve darü'l-hadise yapılan masrafların toplamıdır. Mülklerdeki yıpranmanın doğal sonucu olan tamirler için de toplam 2134 akçe harcanmış ve bu kalem de giderlerin % 22.76'sını oluşturmuştur. Bunlardan sonra vakfa ait oda, bahçe ve ticaret yerlerine

⁶⁹ Burada “vezaiif” kelimesi ile kastedilen, vakıftaki görevlilere ödenen maaşlardır.

⁷⁰ Muhasebe kaydında dükkanhane, kârhane gibi adlarla ifade edilen ticaret birimlerinin tümü tabloda “ticaret yerleri” şeklinde değerlendirmeye alınmıştır.

⁷¹ Ticaret yerlerinin masrafları kapsamındaki “Meremmet-i kârhane”nin miktarı silik olduğundan okunamamıştır. Ancak diğer masraflar toplamından çıkarıldığında geriye kalan 874 akçenin buranın tamir ücreti olduğu farz edilmiştir. Hesaplar da buna uygun olarak yapılmıştır.

⁷² Muhasebe kaydında mescidin şem'i, yani aydınlatılması için harcanan miktar yazının silikliği nedeniyle okunamamaktadır. Ancak vakfiyede bunun için günde bir dirhem ayrılması öngörülmüştür. Buna dayanarak muhasebe kaydında bu gider kalemine 360 akçe harcandığını varsayabiliriz. Meremmet-i kârhane ücreti de ancak bu ön kabul ile hesaplanabilmiştir.

ödenen mukataalar toplam giderlerde % 14.90'lık, avarızlarsa sadece % 9.28'lik bir orana sahiptir.

Giderlere bakıldığında geçen 80 yılda vakfiyeden bir miktar uzaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Zira vakfiyede üzerinde önemle durulan mahallenin fakirlerine, zenginlerine ve hapisanedeki mahkumlara yemek vermek için harcanması istenen yıllık toplam 3000 dirhem giderler arasında hiç yer almamıştır. Her gün fakirlere dağıtılmak üzere hazırlanacak yemek için harcanmış olması gereken 3600 akçeden de eser yoktur. Mektebde okuyan yetim çocukların giydirilmesi için sarfedilmesi istenen 1800 dirhem ise sadece yarısı harcanmıştır. Vakıf ekonomik yönden dar boğazda değildir. Mal varlığı 295.780 dirhemi bulmaktadır. Görevlilere ödenen maaşlarla birlikte tüm giderlerinin toplamı 50.648 dirhemdir. Buna karşılık bir yılda elde ettiği toplam gelir 51.862 dirhemdir. Dolayısıyla gelirleri giderlerini rahatlıkla karşılayabilecek durumdadır. Ancak geriye fazla bir şey kalmadığı da dikkatten kaçmamaktadır. Bu durumda vakfiyedeki bazı hizmetlerde kısıntıya gidilmesinin ardında ekonomik nedenler yatıyor olmalıdır.

Vakfın 1074/1663 yılında tamir için harcadığı meblağ 2134 akçeden ibarettir. Bunlar, vakfa ait oda, menzil ve kârhanelerin tamir masraflarıdır. Seyyid Hüseyin Erzincanî Vakfı, bundan yaklaşık 50 yıl önce, 1024/1615 tarihinde oldukça geniş kapsamlı bir tamir faaliyetine girişmiştir. Bu tamir sürecinde darü'l-hadiste öğrencilerin iskânı için ayrılmış beş odanın çatıları aktarılmış, odalardan birinin de ocağı tamir edilmiştir. Bunun için 600 akçe harcanmıştır. Vakfın imama tahsis ettiği Gürani Mahallesi'ndeki evin tamirine 2000 akçe, Seyyid Hüseyin'in azat ettiği kölelerine bağışladığı eve 3000 akçe sarfedilmiştir. Bunların dışında Selçuk Hatun Mahallesi'ndeki 8, Abdal Mehmed Mahallesi'ndeki 7 odanın tamiri ve yenilenmesi için 4300 akçelik bir masraf yapılmıştır. Tüm bu masrafların toplamı ise 9900 akçedir.⁷³ Bu derece kapsamlı tamir faaliyetine her yıl girişilmesine şüphesiz vakfın bütçesi elvermediği için, her yıl çok acil olan tamirler yapılıp, masraflar makul ölçülerde tutulmaya çalışılmış olmalıdır.

Burada dikkat çeken diğer bir husus Abdal Mehmed Mahallesi'ndeki 7 odadır. Bu odalardan vakfiyede hiç bahsedilmemektedir. Bu durumda söz konusu odalar ya daha sonra başka bir hayırsever tarafından vakfa bağışlanmıştır ya da vakfın yeterince kârlı olmadığına inanılan başka bir mülkü satılarak bu odalar vakfa dahil edilmiştir. Elimizdeki veriler şimdilik bu konuda kesin bir yargıya ulaşmak için yeterli değildir.

⁷³ BŞS, B 29 77a.

Sonuç

Seyyid Hüseyin Erzincanî Vakfı, XVI. yüzyılın son çeyreğinde, Bursa'da Hisar semtinde kurulmuştur. Vakıf incelenirken vakfiye temel alınmakla birlikte, vakfa ait muhasebe kaydı ve elde edilebilen diğer tüm belgeler kullanılmıştır. Böylece belli usullerle kaleme alınmış vakfiyede güzel niyetleri ifade eden ideal vakıf tablosunun pratik hayata ne ölçüde yansıtılabildiği ortaya konmaya çalışılmıştır.⁷⁴ Buna göre Seyyid Hüseyin Erzincanî Vakfı başlangıçta bir mescid, darü'l-hadis ve mekteb olarak hizmet vermeye başlamıştır. Darü'l-hadis olduğuna dair daha sonraki belgelerde kesin ifadeler bulunan bölümün, önceleri zaviye olarak kullanıldığı da ihtimal dahilindedir. Vâkıfın inşa ettirdiği bu kurumlar uzun yıllar vakfiyesinde belirtilen esaslara uygun olarak hizmet vermeyi sürdürmüşlerdir. Ancak vâkıfın özel günlerde mahalle halkına ve hapisanedeki mahkûmlara yemek yedirme isteğinin ilerleyen yıllarda yerine getirilemediği görülmektedir. Vakıf çalışanlarına ilişkin belgeler, vakfın varlığını XIX. yüzyıla kadar devam ettirdiğine işaret etmektedir. Bundan sonra konuyla ilgili ele edilecek yeni belgeler, Seyyid Hüseyin Vakfı'nın işleyişinin daha kolay anlaşılmasına hizmet edecektir.

Bibliyografya

- Akgündüz, Ahmed, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, Ankara, 1988.
- Akozan, Feridun, "Türk Külliyesi", Vakıflar Dergisi, sayı VIII, 1969, s. 303-308.
- Baldırzade Selisi Şeyh Mehmed, Ravza-i Evliya, Haz. Mefail Hızlı, Murat Yurtsever, Bursa, 2000.
- Balgamış, Abdülkadir, Pertev Paşa'nın Hayatı ve Vakıfnamesi (980/1572), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1996.
- Barkan, Ömer Lütfi, "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Bakımından Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c. XXIII, sayı 1-2, s. 239-296.
- Barkan, Ömer Lütfi, Süleymaniye Camii ve İmaretini İnşaatı (1550-1557) I, Ankara, 1972.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA); Cevdet Evkaf, 18/869; 78/3880; 121/6023; 45/2207.

⁷⁴ Singer, age, s. 187.

- Baykal, Kazım, Bursa ve Anıtları, Bursa, 1950.
- Bursa Şer'iyeye Sicilleri (BŞS); B 29, B 133, A 137, B 14, C 2, B 8, A 25, A 44, A 153, A 81, B 31.
- Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, 1996.
- Döndüren Hamdi, Günümüzde Vakıf Meseleleri, İstanbul, 1988.
- Ergin, Osman, Türk Şehirlerinde İmarat Sistemi, İstanbul, 1939.
- Hızlı, Mefail, Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri, İstanbul, 1998.
- Kazıcı, Ziya, İslâm Müesseseleri Tarihi, İstanbul, 1996.
- Kazıcı, Ziya, İslamî ve Sosyal Açından Vakıflar, İstanbul, 1985.
- Kepecioğlu, Kâmil, Bursa Kütüğü, I-IV, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel no: 4519-4522.
- Köprülü, M. Fuad, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", Vakıflar Dergisi, sayı II, Ankara, 1942, s. 1-35.
- Köprülü, M. Fuad, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti", Vakıflar Dergisi, sayı I'den ayrı basım, Ankara, 1938, s. 1-6.
- Kunter, H. Baki, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri", Vakıflar Dergisi, sayı I, Ankara, 1938, s. 103-130.
- Öztürk, Nazif, Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, Ankara, 1995.
- Pakalın, Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 2004.
- Pay, Salih, Bursa İvaz Paşa Külliyesi, Bursa, 1996.
- Sarıaltın, Ekrem, Sultan III. Murad'ın Kızı Fatma Sultan'ın Vakfiyesinin Metni ve Transkripsiyonu, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1990.
- Sertoğlu, Midhat, Osmanlı Tarih Lûgatu, İstanbul, 1986.
- Singer, Amy, Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmarati, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.
- Tamer, Vehbi, "Fatih Devri Ricalinden İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", Vakıflar Dergisi, sayı IV, Ankara, 1958, s. 107-124.
- Yalılı, Melike - Solmaz, Seval Kutlu Akal, "Su Temini Tesislerinin Tarihsel Gelişimi Sürecinde Bursa İli", Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, c. 9, sayı 1, 2004, s. 171-181.

- Yediyıldız, Bahaeddin, XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Ankara, 2003.
- Yediyıldız, M.Asım, “Bayramzade Zekerıyye Efendi’nin (1514-93) Vakfı”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 12, sayı 1, 2003, s. 153-166.
- Zülfikar, Cangüzel, Mihrimah Sultan’ın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Bulunan Vakfiyelerinin Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.